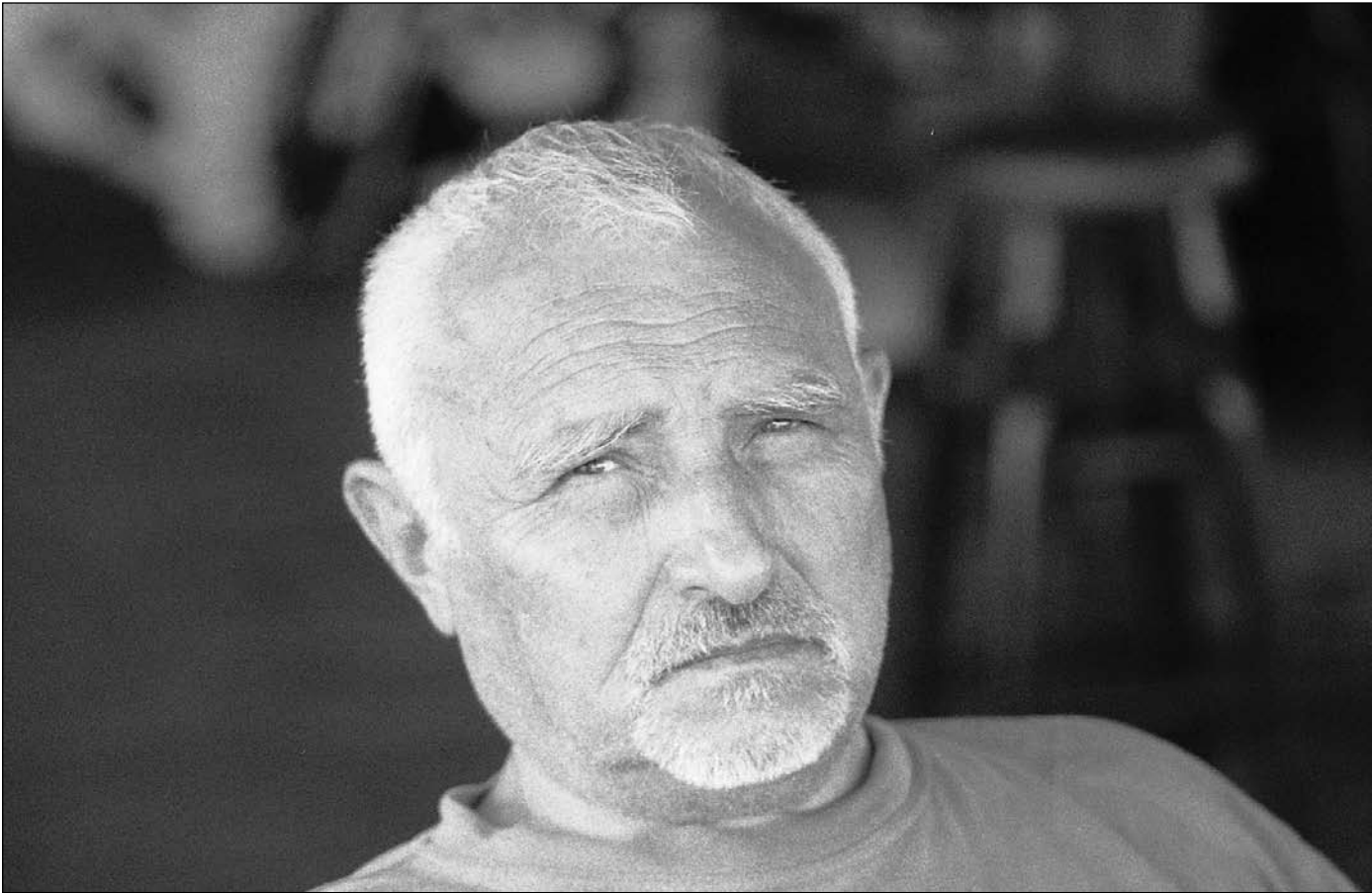

Думи за Светлозар Игов (1945 – 2023)

Мълчане с Игов, или маргиналната институция

Неведнъж ми се е случвало, а предполагам и на всички ни: за най-съкровениите ни хора най-трудно се пише. Еднократната среща с някого е ярка и силна – цялостен, завършен сюжет, обособен и затворен с себе си. Но представата за някой, когото десетилетия си познавал, срещал си многократно, се слива в обща, аморфна небулоза с край, но без начало. Никакъв спомен нямам за това как, при какви обстоятелства съм се запознал с Игов, никакъв; първото, което помня, е, че гоиде в Михайловград, за да представи първата ми книга „Разпадащото се момче“ през много далечната 1993, тогава живеех там, в Михайловград, по-късно в Монтана. Остана два дни, даде кратко интервю за местния вестник. После, в София, той постепенно стана един от хората, с които периодично, някак ритуално, започнахме да се срещаме на кафе, ритуално разменяхме новоизлезлите си книги (той неизменно надписваше своите по един и същ начин). Зная, че така ритуално се среща и с други: Златомир Златанов, Иван Цанев, Марин Георгиев, Кънчев, Юлиан Жилиев, Йордан Ефтимов – хора, които по различни причини ценеше. Срещахме се в някоя сладкарница, „Маркрит“ при хотел „Хемус“ през последните години, само веднъж у тях наблизо, покани ме на работния си таван, където държеше книгите си, за да ми покаже някои особено ценни издания, с които се гордееше, специално на руските формалисти, от които и двамата черпехме вдъхновение, все обещаваше, че *някога* ще ми ги подари – *някога*, когато вече няма да му трябват... Все пак по някакъв повод ми подари две книги: Мелетински и сърбохърватски превод на Хайдегер от 1959 г., „купено в Загреб, 1965“ беше написано на титлула, помня и неколkokратния му разказ как си откраднал „Улис“ от загребска книжарница, докрай пазеше възхита от югославския модернизъм, не се уморяваше да разказва за него, да сравнява с българския, с Гео Милев, Пенчо... В момента, разтваряйки малкото томче на Хайдегер с твърди мръсно зелени корици, пообелени по ръбчетата („O bití tmjénosti“), от него изпада фирмена салфетка на „Маркрит“, която съм пхнал под крилото на задната корица, за да съхраня знак за мястото, без да подозирам, че това ще е една от последните ни срещи, последната (2020 е написал под леко ироничното, както голабям, посвещение на авантюра) ... Обикновено се срещахме в „Маркрит“ на кафе и кола, обикновено той ми разказваше за своите срещи със стари писатели, понякога по няколко пъти. Принципът беше такъв: обикновено аз давах паролата – някое име, любимо или с което в момента работех (Славчо Красински, Дим. Пантелеев, П. Вежинов, Ем. Станев), а той, сякаш само това е чакал, се впускаше в спомени и анекдоти, някои от които вече бях срещал тук-там из текстовете му, но други знаех, че няма да срещна. Защото въпреки яростните си пристрастия, стигащи до крайност в лични разговори, никога, никога не губеше етичната мяра, когато пишеше. Беше желязно безкомпромисен в мярата си. Беше безкомпромисен, но щедър. Гордееше се, че никога не е писал отрицателна рецензия; гордееше се с това не по-малко, отколкото с романа си „Елените“, който по-скоро сериозно, отколкото със самоирония обявяваше за най-добрия съвременен роман. Много рядко го подпитвах около собствените му конфронтации с режима, отдавна превърнали се във фолклор, ставаше дума и за „текущите“ събития и книги, за Златомир, когото и двамата ценяхме, за Любомир Милчев, когото също ценяхме, за „Възвишение“ или „Бежанци“. Не беше от словоохотливците, аз също и много често просто си седяхме на масата, отпивахме нарядко по глътка кафе и мълчахме. Това мълчане с Игов е най-силният ми спомен, всички останало потъва в него като в памук – отделни проблематични лоспници. Мълчание в епохата на всеобща логорея. Но то не беше празно, беше пълно мълчание, дълго и пълно. Може би защото останалото го казваха книгите ни. Никога не говорихме за тях – за собствените си книги. Знаехме, всички знаем, че книгите на Игов са неделима част от българската литература – досега и нататък. Че той – огромен и в момента – само ще расте отпък насетне. Включително и поради рядката дарба да съчетава високата мисъл с достъпно дори за средношколците изложение (не само в знаменитата си История). Да пише просто, ясно и подредено за непрости неща, да не хвърля най-отгоре огромната си ерудиция, а да я оставя да работи скрито и мощно, неотделимо от собствените му идеи, подобно на любимия Хайдегер, без цитати и нескончаеми отпратки под линия, толкова ценени от глупавата наукометрия, този триумф на псевдонаучното чиновничество. Живите идеи – именно това отличава книгите му върху българската литература. Те са неизменният ми еталон, когато мисля за литературата, за българските класици, за теорията на романа, макар че по установената помежду ни привичка не отварях дума за тях, за книгите му. С едно изключение – книгата с възхитителните, дълбоките, проникателни есета за „световни“ писатели (не че Йовков, Талев или Златомир не са) – десетина

Светлозар Игов край морето при с. Шкорпиловци, август 2012 г. Снимка: Атанас Игов

есета, пръснати из печата, които не успя да събере в книга. Много държах на тази книга, това щеше да бъде един друг, не толкова познат Игов. При последните ни срещи, забелязвайки тревожния упадък на здравето му, дискретно подпитвах за тази книга, но той все я оттикваше на по-заден план заради други планове. Много се надявам да я има някъде сред ръкописите му и някой (Атанас, Божана) да я довърши... Но кой ли човешки живот е довършен? Препрочтайки написаното, установявам, че съм пропуснал най-важното. Ще го кажа възможно най-пряко: храбростта, неконформизмът. Инстинктивният неконформизъм на свободния човек – това е качеството, което най-силно ценя у него, което ме респектира. Което извисява ръста му и над двете епохи, всяка от тях посвоему дребна, подла. (Точно така бих го определил: инстинктивен.) Привидно парадоксалната, а всъщност закономерна, *единствената* закономерна фигура на интелектуалеца – да е маргиналната институция. Тогава мълчанието е оглушително. Заглушаващо чуруликането на сладкогласните славеи, както друг мълчаливец ги беше описал.

3/4.10.2023

ПААМЕН АНТОВ

Оголената истина

Не само литературната общност, мисля, че България се прости с един от големите си интелектуалци, човек с максимален естетически аршин и автентични идеи – Светлозар Игов. Десетилетия наред той присъстваше в рожденото ми семейство и въпреки странната човешка детинщина, която излъчваше, Светльо внушаваше непоклатимо страхопочитание и респект. Огромна ерудиция и всеобхватен поглед към хуманитарното българско и европейско поле, към техните идеи, автори и произведения. Анкетната му книга с Антония Велкова-Гайдаржиева е феноменална в това отношение. Това не попречи на доста хора да му лепят етикети като „старомоден“, да го тикат в коридора на тоталитарното време, да говорят, че неговата „История на българската литература“ нищо не значи. Обичайна съдба на големия, около когото кръжат резоньори на открити вече неща, премятани според модите от долу нагоре и обратно. За тях Игов обясняваше: „Те не разбраха, че само с четене не става...“. Беше човек, който ненавиждаше занаятчийството. И с огромна радост се отдаваше на индивидуалните дарби. Тях ги обслужваше с преданост и любов. Почти религиозно. Откриваше оригиналите не само в областта на художественото, но и в критиката, философията, историята. Хуманитарният му периметър бе толкова голям, че той снизходително разбираше по-малките. Нямахше нужда да се съизмерва или съревновава. В общи линии, държеше се като богопомазан. Игов е човекът, който нито веднъж не посегна към конюнктури, за миг не си отслужи с тях. Обратното, драматично плати вътрешната си свобода. Веднъж, в разговор за новите „актуални“ момчета и момичета, Светльо скочи от стола и с дълбока болка извика: „Какво представлява тоталитарното общество мога да кажа аз от мазетата на Държавна сигурност...“. Той пишеше за автори без оглед на служби, компрометирани биографии,

пишеше, без да се съобразява дали ще бъде похвален или наказан. Общуваше само със значимото, за което и днес доста хора решават, че то може да бъде такова само ако отговаря на модите. Давам си сметка за значението на неговата История, на критическите книги и преводите му. Тях и да ги отречеш, пак трябва да признаеш, че ги има. От цялата му всеобхватна дейност аз съм отдадена най-много на фрагментите му. Те работят върху полето на жестокостта, на оголената истина. „Райската му градина“ включва както блаженството, така и санкциите, които демииургът налага върху всички и всичко, което не е достигнало метафизиката на красивото и смисленото. Уродливото, патологичното, користното са също част от граничното пространство и именно върху неговата трагична почва се засаждаат прозренията, че светът е от много езици и че прекрасното се ражда само от изстрагването на уродливото, че градивното се извлича от деструктивното, че жалкото неизбежно придружава великото и в тяхната кървава симбиоза се крие мъдростта на света. Ще кажете, че за смъртен не се пише патетично. За Светльо може. Неговият истински път започва от смъртта му. Няма нищо романтично в тази идея, тя е самата реалност в изкуството. И е жестока, защото след хитрите усилия на живите интелектуалци смъртта не може да им помогне да влязат в „райската градина“ на националната култура. Това успяват да сторят само оригиналните идеи и естетики.

АНТОАНЕТА АЛИПИЕВА

„Животът е да бъдеш сам самият себе си“

Светлозар Игов, „Сбогуване с Емнедокъл“

Още е пред очите ми ранната есен на 1961 година, когато прекрахих прага на един от кабинетите в дясното крило на Гълъбарника в СУ. Сред малцината бъдещи колеги забелязах и едно тънничко момче с ангелско лице. Скоро всички съкурсници бяхме изненадани, че това почти дете, когото наричахме Бебо, притежава и красив ум. Четеше непрекъснато, четеше дори когато киснехме с часове във „Варшава“, пропускайки безинтересните лекции, четеше дори на купоните. Често беше вгълбен в себе си, в мислите си, дистанциран от околния пейзаж. Успяваше по някакъв начин да се снабди с интересни книги на сърбохърватски език, които после минаваха през ръцете на повечето от нас – „Панорама на съвременните идеи“, „Добър ден, тъга“ и „Обичате ли Брамс“, „Одисей“, а по-късно, когато беше на специализация в Белград, да донесе касети със записи на живо на сръбски поети. Пускаше ни ги на приятелски събирания и ги съпреживяваше. Седмица или две след като започнахме следването си Иво Андрич спечели Нобел за своето творчество, което научихме също от Светльо, и не само ние, славиците, а и

Думи за Светлозар Игов (1945 – 2023)

от стр. 9

Светлозар Игов пред кафенето на Съюза на българските писатели на ул. „Ангел Кънчев“ в София, октомври 1972 г. Снимка: Михаил Негелчев

целият филологически факултет благодарение на плаката, който направи заедно с друг наш колега. Разбира се, много бързо беше забелязан от преподавателите ни. Още на първото упражнение по литературознание съвсем младият тогава асистент Никола Георгиев ни възложи да напишем кой каквото желае за едно пейзажно стихотворение на Кирил Христов. И докато повечето от нас, увредени от гимназиалното преподаване на литературата, търсехме и социален момент отбъд природната картина, Светльо беше написал само две думи – „симпатичничко стихотворенийце“. На обсъждане на книгата „Кризата в модерния западен роман“ на литературния критик Минко Николов авторът беше видимо изненадан от един толкова подготвен по темата млад студент и по-нататък времето отлетя неусетно в оживен диалог между двамата. Още в онези години Светльо проявяваше органичната си непоносимост към системата и режима, към фалша, лъжата, лицемерието и господството на посредствеността в обществото. На всяко упражнение спореше с полемична страст с асистентите по идеологическите дисциплини и ни караше да се замисляме за неща, на които в опиянението от младостта си не се замисляхме. Със своята начетеност и бунтарство се отличавахе от нас и бързо се озова в полезрението на тогавашните интелектуални кръгове, започна да печели приятели, а също така и врагове.

ЖЕЛА ГЕОРГИЕВА

В памет на Светлозар Игов

Мисля, че го спечелих с въпроса какво ще каже за неумишлените агенти на системата. Хареса му изразът, но за смисъла не съм сигурен в свободния превод на несвободния свят. Веднъж ме повика при Римската стена, за да ми покаже досието си. То се състоеше от три страници, кога е заведено, с кои още други, и кога е било унищожено. Недоумяващата му физиономия ме накара да прихна, макар че не трябваше да е никак смешно. И досега някои трупат точки от това унищожено досие. Месец преди смъртта си той ми каза – ще живея сто години. За пръв път ме излъга. На втория ден след смъртта изгубих цигарите, които си бях купил, и си казах – пуши му се. На третия ден намерих ключовете си в кофата за боклук и си казах – той не иска да се прибирам въщи. Чел съм много глупости за смъртта. Единствено суеверието ѝ подхожда истински. Само ти, скъпи приятелю, не забелязваше, че имам зависимости – алкохола, неумишления агент.

ЗЛАТОМИР ЗЛАТАНОВ

Кое от Светлозар Игов

Юбилейно или жалейно се пише куртоазно и приповдигнато. Тъкмо сега не ми се влиза в тези тоналности, затова горния въпрос допълвам така: кое бих взел като кратък житейски синтез от този мъж за нататък... Всъщност за Нататък. Имам общи спомени – доста, с него, но и в това не ми се влиза. Обикновено тези спомени у различните хора са: „познавам го от едн-къде си, чел ми е лекции или е писал за моята първа, втора, пета, десета книга... А веднъж, като ходихме в Белград, или в Стара Загора...“. Не казвам, че това са маловажни неща, аз самият бих се повъртял доста по такива тематични спирали. Но и в тези наративи не ми се влиза тъкмо сега, не ми отговарят на заглавието. Само за протокола следва сигурно да уточня: никога не ми е чел лекции и не съм му бил студент, аспирант, докторант и т.н. Така се е случило, за добро или лошо, а може би – съвсем закономерно. Ала в това, което съм чел от него, и в това, което сме си говорили, изумителното за мен беше, че откривам синхрон между неговите оценки и моето усещане за четивата и авторите. Та какво бих взел – ами бих взел това: Светлозар Игов имаше **доста категорична представа за ценностите, за парадигмата на стойностите в българската литература**. Отстояваше я сравнително категорично и тя изумително често съвпаднаше с моята. Ще каже някой: това не е повод за похвално слово, просто въпрос на близки вкусове е. Е, не само. Вярата, че литературното съзидание е вид корекция на битието и обществото, а самото съзидание е продукт на антиномичните парадокси на съществуването, облагородяваща красота за първичния тразизъм на живота, като че ли беше негов, но и мой може би неформулиран, или не така формулиран, но някак общ фундамент на подхода към литературата. А когато видех у другия много от своето, ти става по-несамотно; особено когато става дума за словесните рефлексии покрай писането и четенето. Беше почтен към чуждата мисъл и чуждата фраза, беше уважителен към болезнената проникателност на таланта, и разсеяно-снизходителен към трафарета, баналността, вторичността, лековатата сладникавост на графоманията. Като багаж за нататък, за Нататък всъщност, не е малко. Никак не е малко.

БОЙКО ЛАМБОВСКИ

Светла памет на един голям ум, талантлив и проникновен познавач не само на българската литература и щедър към младите... Някога, когато имах само две тънки стихосбирки, „Лапидариум“ и „Черешата на един народ“, получих най-хубавите рецензии от него, пазя си ги за кураж. Светъл път, небесната история на българската литература ще си има летописец...

ГЕОРГИ ГОСПОДИНОВ

Пакостникът

Помня срещите си със Светлозар Игов, които винаги ме караха да съжалявам, че нямам сили да включа записващата функция на телефона си – всеки път ме изненадваше с вълуващи инвенции (често – напълно нефункционални концепции и прочити) или детайли за литературния бит на българските писатели. Помня и честите скандали, които сам организирах – винаги във връзка с подозрението, че вижда наоколо пръста на Държавна сигурност. Това е неговият аргумент на няколко пъти да се появи на представяне на книга, като предварително е бил поканен от издателя или автора, и да заяви, че или в книгата се представя невярна картина на социализма, или пък някаква особеност на издателството оправдава комунистическите служби. Имало е и случаи, когато е вдигал скандала и се е отказвал да говори не заради автора, издателя или книгата, а защото на мястото се е оказвала камерата на телевизия, за която той е убеден, че обслужва посткомунистическата конюнктура. Този толкова жив и лицедеен човек толкова обичаше клякуите, колкото и конспиративните теории. Срещах се с него много пъти в едно барче на колелото на трамваите в Лозенец, на Римската стена, а после по-дълго – в сладкарница „Неделя“ срещу музея „Земята и хората“, близо до дома му. Все приказваше, че ще ни събира, нас, новите пакита, защото смяташе, че ние с Бойко Пенчев, Георги Господинов и Пламен Дойнов сме нещо като помлада версия на тяхната четворка с Енчо Мутафов, Михаил Негелчев и Огнян Сапарев. Но не ни събра нито веднъж. Уж на тавана му, неговата Кула от слонова кост,

Светлозар Игов, септември 2015 г. Снимка: Йордан Ефтимов

както е правел руският поет символист Вячеслав Иванов за силните поети и писатели на своето време. За сметка на това, когато създаде наградата си „Дъбът на Пенчо“, един след друг награди Пламен, Георги и накрая мен. Но кой гнес в литературното съсловие знае какво е паки? Паки – от пакостници. Така великият писател Васил Попов им казвал на тяхната четворка. И ние с Георги, Бойко и Пламен според Светлозар бяхме новите пакита. Неговият голям приятел Златомир Златанов обаче говореше само за това, че скоро истаблишмънтът ще ни купи един по един. Когато заедно отидохме до Пловдив, за да представим второто издание на неговия превод на поезията на Йован Христич, държеше да е с неговата кола. И така станах свидетел на движение по магистралата със 70-80 – а край нас профучаваха бесните камиони. Но държеше той да кара и това е. Впрочем разказа ми, че професорският автомобил му е подарък – по-голяма трешка не ми хрумва, че може да съществува, но още по-ценното е, че е получена от приятел, който иначе би я изхвърлил за скрап. Обожавахе Виктор Шкловски, за разлика от Михаил Негелчев, който е тиняновист. И при двамата има идентификация с героите им от ОПОЯЗ. Дано някой напише студия, в която да коментира избора им – той е красноречив. И Шкловски, и Тинянов са и белегристи, при това отлични. Но Шкловски използва белегристични похвати и в научните си статии и монографии. Шкловски обожава фрагмента и го владее. Шкловски не изпива, той се вихри. А двамата са нещо като духовни близнаци – в постоянно съревнование и сражение. Може би затова и винаги са следили какво пише и мисли другият – за да влязат в поредния епизод от епичния агон.

ЙОРДАН ЕФТИМОВ

Учителят

Професор Игов за мен ще си остане учителят – символ на ерудиция, въображение и почтеност. Мнозина от творците притежават въображение и ерудиция в една или друга степен, но съвсем не е задължително почтеността да ги съпътства. Разговаряли сме много и за литература, и за превод, и за политика. За свободата и затвора. Може би особено за последното, когато през една снежна зима му хрумна да осъществим заедно една от дълго отлежавалите му литературни фантазии – „Унесът и страданието на Тома Галус“. Чрез тази книга с разкази на Иво Андрич, на когото професор Игов е сред най-добрите световни изследователи, видях какъв забележителен майстор на превода е. Не му пречеха нито преспите сняг, нито разстоянието между площад „Журналист“ и Западен парк, където няколко пъти ни гостува, за да запишем преводите на първите разкази от книгата на Андрич. Както пиехме кафе със сладки и си говорехме, а професор Игов хвърляше по едно око на библиотеката ни (несравнимо по-бедна от неговата), така почти между другото ми диктуваше превода, а аз го записвах в лаптопа. „Ей, да редактираш, не го оставяй така“ – подхвърляше ми, а аз едва се сдържах да не прихна, защото на брилянтните му изречения не можеше нито да се добави нещо, нито да се отнеме. С красивата си бързолетна мисъл професор Игов излъчваше едновременно антична лапидарност и неделна ренесансова разточителност. Няма друг такъв учител. И приятел!

ЛЮДМИЛА МИНДОВА

„Критик, работещ върху полето на похвалното“, както проникателно писа преди време Антония Колева, българската литература загуби с него най-високата си сцена. Но словото му „дее“ и духът му продължава да животвори. Поклон и светъл път!

ЮЛИАН ЖИЛИЕВ